

Természetes, hogy a most bemutatott tiszteletadási formákon kívül még számos más, az „ábrázoló szimbolika” körébe tartozó, megkülönböztető viselkedési szabály és szokás is létezik. Néhányról a következő alkalommal szólnunk.

Guzsik Tamás

(Megjelent az *Örmény Egyházi Hírlevél* II/12 1998. október 6-i számában.)

Az evangéliumolvasás irányáról

Miközben a misézés irányával kapcsolatban számos, a közelmúltban megjelent könyv, tanulmány vagy népszerűsítő munka cáfolja a legújabb katolikus gyakorlat elméleti alapozását, ugyanezen írások magától értődőnek fogadják el, hogy az igeliturgia mindenestül „szembe”, vagyis az oltártól a gyülekezet felé fordulva történjék.

Pedig mind a bizánci, mind a római gyakorlatban, és több ókeleti rítusban is általános, hogy a zsolozsmában illetve a misében elhangzó ószövetségi szakaszok vagy az apostoli levelekből vett perikópák fölolvásója kelet felé fordul. Ez a kelet felé fordulás mégsem hozható közvetlen összefüggésbe az áldozati liturgia irányával: Keleten ma is, Nyugaton pedig a későbbi rubrikák háttérét képező órómai közegben a gyülekezet körében, a templom közepe táján fordult keletnek a lektor. Testhelyzetével tehát azt fejezte ki: része a gyülekezetnek, a próféta vagy az apostol személyében tanítója is, de a néppel együtt az oltár, vagyis az Isten felé fordul.

Eredetét tekintve a mise zoltáréneke is az igeliturgia eleme, de mivel a keresztény kultusz történetének nagyobbik részében nem annak értelmezték, elhangzásának módja és helye is erősen különbözik koronként és kultúránként, így a hozzá kötődő szimbolika sem általánosítható. Az evangéliumot viszont mindig nyugat felé fordulva olvassák a keleti egyházak.

A római hagyomány korántsem ilyen egységes. A latin mise történetében gyakorlatilag minden lehetséges égtáj felé fordult már az evangélium olvasója, és ez annál meglepőbb, hiszen maga a miseevangélium jelentősége a liturgikusoknak mindvégig ugyanaz maradt. Az V. Piusz által megerősített, ún. „tridentí” misszále egyszerű misében az evangéliumot is a lényegében végig keletnek forduló pappal mondatja az evangéliumoldal, vagyis a (keletelt) oltár bal, északi oldalán. *Missa sollemnis*-ben azonban éppen ellenkezőleg: nyugat felé néz az evangéliumot recitáló diákonus — ugyancsak az evangéliumoldal. Ez a gyakorlat középkori örökség, de két ponton is túlmutat önmagán. Az „evangéliumoldal” elnevezés és a hozzá kötődő szertartások arra utalnak, hogy az evangélium sajátosan kötődik az északi irányhoz. A XIX–XX. század szakönyvei pedig merev rubricizmusuk mellet is a római misszále *Ritus servandus-*

ával ellentétes utasítást adnak: szerintük nem nyugat, hanem északnyugat felé fordulva, tehát az oltár és a templom tengelyéhez képest kb. 45 fokos szögben kellene fölállnia a diákonusnak, és az idősebbek emlékei szerint valóban ez a gyakorlat jellemezte még a 40–50 évvel ezelőtti Közép-Európa ünnepi miséit.

A középkori ábrázolások és rubrikák döntő többsége valójában észak felé mutatja, illetve írja elő az evangéliumolvasást. Az északnyugati irány e magát szilárdan tartó hagyomány és a talán még régibb, de kevésbé kiterjedt kuriális gyakorlat közti kompromisszum eredménye lehet. A klasszikus középkor tekintélyei az északi tájolás magyarázataképpen bibliai, főként Ézsaiástól és Habakkuktól származó leírásokat idéznek, amelyekben a királyi dicsőségében megjelenő Isten délről jön és északra tart. Mozgásának morális értelmezését adják, amikor a naptalan —és a templomban sokszor ablaktalan— északi oldalt az ördöggel hozzák összefüggésbe: az így elhangzó örömhír a sötétség fejedelmének mintegy szemébe mondatván összezúzza annak erejét.

Van viszont az északi iránynak egy korábbi megközelítése is. A középkori gondolkodás az ún. *tria privilegia mulierum* között tartja számon, hogy a szigorú értelemben vett evangéliumban, tehát a föltámadás örömhírében asszonyok részesültek először. Mivel pedig a templom északi oldalán (ez esetben nem az ördög, hanem a holdhoz kötődő sötét és nedves elem képviselőiként) ők álltak, a tágabb értelemben vett evangéliumnak is őfeljük kellett elhangoznia. Ám ez a középkori viszonyok között különösnek számító, a római ordók karoling közvetítésében mégis eleven fölfogás konstanzi Bernoldból, a *Micrologus* szerzőjéből akkora ellenállást váltott ki, hogy nemcsak az értelmezést vetette el, de hosszú ideig befolyásos művében azt is megkövetelte, hogy dél, vagyis az igét —szerinte egyedül— fölfogni képes férfiak felé olvastassék az evangélium. Tette mindezt éppúgy, mint az ellentétes álláspont képviselői, az *ordo Romanus*-ra hivatkozva. Róma szokása pedig, amint azt a bazilikális építészet legkorábbi emlékei tanúsítják, mindkettejüknek igazat adhatott. Ezekben a templomokban ugyanis mind északra, mind délre tájolt ambók előfordulnak: ha az ambó a templom északi oldalán van, akkor délre néz, ha pedig a délin, akkor északra — azaz mindig befelé, a kórusban tartózkodó és a gyülekezet törzsét alkotó klerikusok irányába.

Az evangéliumolvasás hagyományos nyugati, északi és déli iránya ezért funkcióját tekintve azonos: a megszólítottat tartja szem előtt, és nem a körülményeitől elvonatkoztatott tájölést. A liturgia sajátosan posztkaroling arculata éppen abban ragadható meg, hogy a kor gondolkodói e gyökereikben funkcionális jelenségeket az allegorézis módszerével kezelik. De az allegorézis bibliai módszer: amikor a rítusra kiterjedt, nem megszületett, hanem a szenthagyomány részeként kezdett láttatni valamit, ami addig csak hordozója volt a ki nyilatkoztatásnak. És a tulajdonképpeni liturgiátörténet ezzel kezdődött.